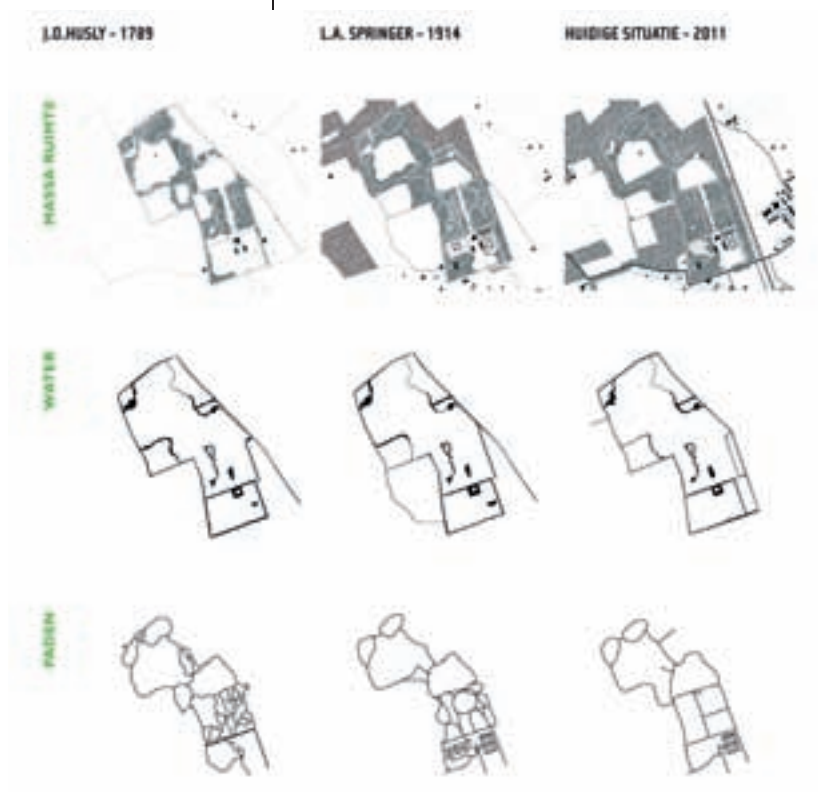

Historische buitenplaats maakt zich op voor tweede jeugd

De ontwikkeling van het
landgoed.

Windesheim is een oud landgoed van enkele honderden hectares iets ten zuiden van Zwolle. In het hart van het landgoed bevinden zich de overblijfselen van een oude havezathe die in een aantal periodes en met

wisselende eigenaren in de loop van vijf eeuwen is uitgebreid en ontwikkeld tot een statige buitenplaats van zo'n dertig hectare groot. De buitenplaats is als rijksmonument beschermd. Aan het terrein is een 'zeer hoge waarde' toegekend. Niet alleen de historische gebouwen en monumentale entrees (hekwerken), maar ook de ruïne van het oude hoofdgebouw, diverse tuinsieraden en vazen en bakstenen bruggen zijn beschermd. Daarnaast valt de totale parkaanleg onder de formele rijksbescherming.

Visiekaart landgoed Windersheim.

VERENIGDE OOST-INDISCHE COMPAGNIE

De geschiedenis van Windesheim zoals we dat nu kennen start in de 18e eeuw als Joachim baron van Plettenberg de havezathe voor f 47.000,- koopt om deze samen met zijn vrouw te bewonen - eerst alleen in de zomer als een buiten maar later permanent. Van Plettenburg had diverse belangrijke functies bij de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Met zijn vrouw heeft Van Plettenberg een grote rol gespeeld bij de ontwikkeling van Windesheim. Zij breidden de buitenplaats fors uit. In hun opdracht stelde architect Jacob Otten Husly in 1789 een advies op voor een grootschalige tuin- en parkaanleg. Van Plettenburg kan maar kort van zijn levenswerk genieten; hij overlijdt in 1793 als de realisatie van de buitenplaats nog in volle gang is.

Na het overlijden van de Van Plettenbergs komt Windesheim in handen van het adelijk geslacht De Vos van Steenwijk, genaamd van Essen, die het huis verder hebben verfraaid en gemoderniseerd. Daarnaast werd de buiten uitgebreid en aangepast. Begin 20e eeuw gaf de toenmalige eigenaar Frederik Henri baron de Vos van Steenwijk de bekende tuinarchitect Leonard Springer de opdracht de directe omgeving van het huis te veranderen. Springer ontwierp oostelijk van het omgrachte landhuis en het oostelijk bouwhuis een neo-barokke verdiepte rozentuin, waar toentertijd een moestuin lag. Westelijk van het hoofdgebouw en het westelijk bouwhuis ontwierp Springer een geometri-

sche bloementuin met zandstenen vijverbassin. De tuinarchitect hield zich ook bezig met het formele voorplein. Springer voegde eigenlijk een aantal tuindelen toe aan het landschapspark van Husly.

PRECISIE-BOMBARDEMENT

Op 20 oktober 1944 werd het landhuis, dat kort daarvoor nog Duitse officieren huisvestte, tijdens een precisie-bombardement door de Britse Royal Airforce verwoest. De bommen waren precies gemikt: van het huis was alleen het fundament en de gemetselde toegangsbrug over. De beide bouwhuizen werden grotendeels gespaard. De toenmalige eigenaar, die na de oorlog in Frankrijk woonde, heeft van herbouw van het huis afgezien. Vanaf de jaren tachtig is gestart met het opknappen van de verwaarloosde buitenplaats. Zo is het oostelijk bouwhuis gerestaureerd en voor bewoning geschikt gemaakt. In die periode zijn ook de rozentuin en het voorplein opgeknapt. In 1999 is het westelijk bouwhuis gerestaureerd en daarna in erfpacht uitgegeven ten behoeve van bewoning.

Het oostelijk bouwhuis is sinds het overlijden van Jan Arend de Vos van Steenwijk als laatste telg van het geslacht in 2008 niet meer als woonhuis in gebruik. Het biedt nu onderdak aan de stichting Landgoed Windesheim die is belast met de zorg voor het landgoed. Het doel van de stichting is gericht op behoud van het landgoed, waarbij een zorgvuldig evenwicht tussen de aanwezige functies - waaronder landbouw, natuur, cultuurhistorie, recreatie -

In 1990 schreef Erik de Jong een artikel in het vakblad Groen gewijd aan de historische buitenplaats Windesheim. De Jong beschrijft in zijn artikel getiteld 'Het management en smaak: Jacob Otten Husly's advies voor de aanleg van een landschapspark te Windesheim' het belang van de historische tuin- en parkaanleg van Windesheim voor de Nederlandse tuinarchitectuur. Het heeft exact twintig jaar geduurd voordat zijn artikel een passend vervolg krijgt. Begin dit jaar verscheen een grootscheeps vernieuwingsplan voor de historische buiten.

Windesheim in de buurt van Zwolle.

voor de toekomst wordt nagestreefd. De historische buitenplaats vraagt daarbij om bijzondere aandacht. Om Windesheim op korte termijn voor publiek interessanter te maken, wil het bestuur een aantal vernieuwingen en ontwikkelingen doorvoeren, waaronder het terrein toegankelijker en aantrekkelijker maken voor het publiek. Het terrein is nu moeilijk toegankelijk en slecht begaanbaar. Verder wil het bestuur op korte termijn in parkeergelegenheid voorzien voor bezoekers, maar wel passend in een lange termijn visie. Aan H+N+S landschapsarchitecten is daarom gevraagd een lange termijn perspectief te schetsen.

Het resultaat is een 'Hoofdlijnenplan' dat begin 2011 gereed kwam. Dit hoofdlijnenplan geeft de belangrijkste keuzes voor de toekomstige ruimtelijke structuur van het landgoed en onderbouwt deze. Het is enerzijds een strategisch document, op basis waarvan gericht het formele gesprek is aangegaan met de diverse overheden (als toetsende en vergunningverlende partijen). Het hoofdlijnenplan is daarnaast ook een praktisch plan; voor de eerste fase is direct een aantal deelprojecten concreet uitgewerkt.

HOOFDLETTER C

Windesheim is cultuurhistorisch erfgoed met een hoofdletter C. Dit vereist kennis van de geschiede-

nis van de locatie en de functie of betekenis die iets heeft gehad. Bij het opstellen van het plan is daarom veel aandacht en tijd besteed aan historisch onderzoek.

De ruimtelijke ontwikkelingsgeschiedenis van Windesheim betreft een aantal tijdslagen die een markante verandering van het landgoed representeren. Van de ene tijdslaag zijn veel meer sporen overgebleven dan van de andere laag. De tijdslaag van J.O. Husly en van L.A. Springer zijn de meest waardevolle. Maar de meest in het oog springende is zonder twijfel de Husly-tijdslaag. De erfenis van Husly is bijzonder gegeven het feit dat er nog veel van het oorspronkelijke plan (uit 1796) aanwezig is en gezien het feit dat Husly van oorsprong architect is en van hem geen andere parkontwerpen bekend zijn. Zoals De Jong in zijn artikel bepleit moet Otten Husly als architect bijzonder goed op de hoogte te zijn geweest van de ontwikkelingen op het gebied van de tuinarchitectuur in die tijd om zich succesvol op dat vakgebied te kunnen bewegen.

Met Husly's advies in briefvorm uit 1789 is een nauwkeurige beschrijving van het ontwerp bewaard gebleven. Een van Husly's eerste zorgen was hoe hij water een rol in zijn ontwerp kon laten spelen. Zijn ideeën voor slingervijvers met een eiland, een kleinere vijver in de zichtas van het huis en een drinkplaats voor koeien waren ervan afhankelijk. Als spiegelend, levend element in het park was het water van het grootste belang voor de esthetiek van zijn ontwerp en voor de beleving van de natuur door de wandelaar. Daarvoor moest hij wel de waterstand iets verhogen en het waterpas graven. Nauwkeurig geeft Husly in zijn brief aan hoe de slingering van de waterlopen vormgegeven moest worden. De beplanting langs de vijverpartijen moest soms tot aan het water doorlopen, zodat men de slingervijver niet geheel langs kon wandelen in een keer kon overzien. Ook de breedte van het wandelpad langs de vijver wisselde evenals de breedte van de watergang zelf. Het natuurlijk ef-

Zo was het...

Het urneiland (collage).

fect moest gehandhaafd blijven, eentonigheid van de wandeling moest worden voorkomen.

Husly speelde met afwisseling in licht en donker, warmte en koelte, dat al lopend via een wandeling ervaren werd. Bijzondere bomen, heesters en bloemperken werden ingezet om bepaalde plekken te accentueren. Van de bijzondere soorten die Husly in zijn advies noemt zijn nog altijd exemplaren terug te vinden, zoals spar, treurwilg, linde en kastanje. Het merendeel van de door Husly ontworpen wandeling werd echter begeleid door eiken (en op enkele plaatsen beuken), onderling op regelmatige afstand geplaatst.

WANDELING

De wandeling is de samenbindende factor in het plan van Husly. Deze wandeling leidde langs diverse markeringspunten. Doorzichten werden gecreëerd naar de nabijgelegen molen, een weiland en een bestaande boerderij met op de achtergrond de kerk van Windesheim. In Husly's concept speelde een bergje met ervoor een abreuvoir ofwel drinkplaats voor koeien een belangrijke rol. De in groepjes drenkende koeien, hun bewegingen en de melkende boeren brachten een gevoel van landelijkheid met zich mee en verhoogden de esthetische kwaliteit van het landschap ter plaatse. De koeien zijn te zien als schilderachtige elementen in een landschappelijke compositie. Het (agrari-

sche) landschap in de directe omgeving werd zo gebruikt ter versterking van de 'pastorale idylle' en de beleving van het parklandschap; een principe uit de landschapsstijl dat bekend staat als 'the borrowed landscape'.

Op basis van een nauwkeurige analyse is gekeken wat in de huidige situatie nog resteert aan sporen van het oorspronkelijk plan van Husly. Daarnaast is het plan van Husly ontleed in principes; er zijn maar liefst negen principes onderscheiden. Het vaststellen ervan is niet bedoeld om Husly's plan te kunnen herstellen: dit wordt niet nagestreefd en is - zo het al gewenst zou zijn - simpelweg niet mogelijk omdat veel informatie ontbreekt. Met de principes in de hand is het echter wel mogelijk in de toekomst, ook bij eigentijdse keuzes, voort te borduren op het oorspronkelijk vocabulaire van Husly; niet zozeer naar de letter, maar in de geest van het oorspronkelijke plan. Ook voor de periode Springer is deze werkwijze gevolgd. Op basis hiervan is de masterplankaart gecomponeerd. In dit plan wordt voort geborduurd op de hoofdopzet (driedeling) zoals die door Husly is geïntroduceerd en waar ruim een eeuw later ook door Springer op is voortgeborduurd.

In de directe omgeving van het huis is de Springerlaag dominant verklaard voor het ontwerp. Met relatief bescheiden ingrepen wordt voorgesteld dit deelgebied, gekenmerkt door een formele op-

zet van stijltuinen in een assenstelsel, verder te versterken. Ingezet wordt op herstel van de oude bloementuin. Voor de ruïne geldt dat deze niet toegankelijk gemaakt wordt voor publiek. De ruïne wordt als spannende plek gekoesterd. Wel wordt de ruïne beter zichtbaar door in combinatie met de brug over de gracht ook een uitzichtplateau te realiseren voor het publiek.

Voor het middendeel, het deel van het Engelsche Bosch of Engelsche Tuin, geldt dat van de oude planlagen nog maar weinig aanwezig is. Wat aanwezig is, stamt uit de Husly-tijdlaag, zoals enkele monumentale eiken, de zichtas (met vijver) en de slingerende waterpartij met het eiland (solitude). Van de latere planlagen is in dit deelgebied niet veel meer over, maar deze hebben wel als gevolg gehad dat ook de Husly-laag sterk is verwaterd. Voor dit deelgebied wordt dan ook een nieuwe planlaag voorgesteld, met een knipoog naar de 'luie romantische wandelpaden' van Springer, waarin de Husly-sporen echter op heel 'natuurlijke' wijze zijn geïntegreerd. Ten tijde van Husly bood de Engelsche Tuin de bezoeker veel kleur en fleur. Dit onderscheidde dit deel ook van het achtergelgen meer landschappelijk deel, waar de sfeer meer arcadisch was en de inzet van beplanting subtieler (met kastanjes, lindes en wilg). Het terugbrengen van kleur en fleur wordt beoogd; niet door de stokroos weer voor te stellen, wel door bijzondere vaste planten gekoppeld aan bepaalde plekken in het padenplan.

HOOGTEPUNTEN

Voor het derde deelgebied, het parkdeel ten noorden van het Engelsche Bosch, geldt dat net als bij het eerste deelgebied met redelijk beperkte ingrepen kan worden volstaan. In dit deelgebied is de Husly-laag dominant voor het ontwerp. De Husly-karakteristieken zijn gebruikt om dit deel te herontwerpen in de geest van Husly. De hoogtepunten in het plan van Husly krijgen weer de bijzondere

plek die ze verdienen maar hebben wel een nieuwe, eigentijdse invulling gekregen. Op enkele plaatsen worden oude zichtlijnen hersteld. Het principe van het 'geleende landschap' wordt aan de oostzijde hersteld, zodat het bergje en de abreuvoir (waterbekken) weer tot hun recht komen. Het zicht op de molen kan worden teruggebracht, evenals het vee aan de voet van het bergje bij de drinkplaats.

Op de plaatsen waar Husly in zijn plan bijzondere plekken had voorzien, welke waarschijnlijk met gebouwde objecten waren verbijzonderd (grieks tempeltje, tuinkoepel) keren in de nieuwe situatie geen architectonische objecten terug. Hier wordt een landschappelijke verbijzondering voorgestaan in de vorm van bijzondere zitplekken.

Bijzondere elementen in het plan zijn ook de bruggen. Ze vormen belangrijke elementen in het beoogde parkbeeld, zijn eigenlijk de 'sieraden' in het plan. De bedoeling is dat de bruggen de door Husly beoogde contrastwerking mede invulling geven. Om deze reden zijn de bruggen nader uitgewerkt. Ze zijn niet in detail uitontworpen; wel is per familie een basisontwerp opgesteld, plus een korte typering van de beoogde beeldkwaliteit in de zin van een beschrijving van de ontwerpprincipes. De onderscheiden families sluiten aan bij de historische opzet van het landgoed.

Het laatste onderdeel dat nader is uitgewerkt, betreft de ontsluiting en het parkeren. De wens het terrein meer recreatieve betekenis te geven maakt het nodig te voorzien in parkeergelegenheid. Daarnaast is het wenselijk - hieraan gekoppeld - informatievoorzieningen voor het publieksplek te realiseren. Op de buiten zelf wordt een kleine parkeervoorziening voorgesteld, van circa 20 tot 25 plekken. Een grotere locatie past hier niet en zou ten koste gaan van de beoogde kwaliteit. Deze parkeerplaats wordt zorgvuldig in het bestaande bos ingepast, op een locatie waar op dit moment geen waardevolle bomen staan. De bestaande

volwassen bomen worden zoveel mogelijk benut zodat de sfeer van een bosparkeerplaats ontstaat. De andere, grotere parkeervoorziening is buiten de monumentale hekken gesitueerd. Deze parkeervoorziening past bij het agrarisch landschap ter plaatse, met coulissen van elzenbeplanting. Wande-

laars worden vanaf de parking met een wandelpad oostwaarts geleid. Deze geeft direct toegang tot het landschapspark van Windesheim, via een nieuwe ingang aan de zuidoost-zijde vlakbij de spoorovergang en het dorp Windesheim. Zo wordt de oude relatie tussen dorp en buitenplaats weer hersteld.

Rechts: de ruïne.

De zichtas vanaf de ruïne.